

О.М.ПРИХОДНЮК

Інститут археології НАН України

В.М.ХАРДАЄВ

Музей історичних коштовностей України

БАЛКАНО-ВІЗАНТІЙСЬКІ ПРИКРАСИ ХАРІВСЬКОГО СКАРБУ

Харівський скарб VII-VIII ст.н.е. був знайдений у 1949 р. поблизу с.Харівка Путивльського р-ну Сумської обл. Серед речей, витоки яких простежуються в ювелірному мистецтві Пастирського городища, Прибалтиці та на Середньому Дунаї, виділяються прикраси балкано-візантійського походження. До таких відносяться підвіски: 5 срібних (більшість з позолотою) паяних зірчастих, 6 золотих та срібних пустотілих амфороподібних довжиною 44-62 мм, та фрагмент срібної порожнистої гривни діаметром 225 мм.

Спільною ознакою зірчастих підвісок є розетка, що складається з декількох деталей. Центральна частина розеток оздоблена великою порожнистою напівсферою, зворотня сторона якої закрита плоским металевим кружальцем з отвором у центрі. Її овал обрамлено тонким рубчастим дротом. До цього овалу припаяно від 5 до 7 плоских трикутників, що складаються з 6 або 9 щільно з'єднаних між собою кульок. До кожної з таких привісок припаяно по одній ливарської роботи дужці, нижня частина яких оформлена у вигляді вузького перевернутого напівмісяця чи ширшої трирогої лунниці. Місце з'єднання між ними прикрито рифленими дротинами з кульками зерні на кінцях. У трьох підвісок місце спаювання із зворотнього боку підсилено смужками срібла. Плескатиий низ трьох дужок прикрашено ромбами і трикутниками із зерні. Пасочками зерні оснащено і їх контур, а центральний ріг - однією великою або трьома кульками. Місця переходів від кінців лунниць до круглої частини дротяної дужки прикрито пустотілими муфточками, у яких кінці, а іноді й центр окантовано рифленими кільцями. Місяцеподібні поля дужок однієї пари підвісок прикрашено вісімкоподібно вигнутим рубчастим дротом, а центральні напівсфери розеток - чотирилисниками, пелюстки яких зроблено з рубчастого дроту. У інших прикрас у центрі опуклин розташовані

гладенькі трілисники, простір навколо яких заповнено щільно напаяною дрібною зерню.

Паяні зірчаті підвіски вперше з'явилися у VI - на початку VII ст. н.е. на території Сицилії та Північної Італії. Звідти вони поширилися на узбережжя Адріатики, де датуються кінцем VI - першою половиною VII ст.н.е. До кінця VII ст.н.е. відносяться такі знахідки із скарбів візантійських майстрів, знайдених в Зем'янському Врбовку в Словаччині і Заліссі на Середньому Дністрі. На основі паяних підвісок у Візантії та Подунав'ї в VII ст.н.е. з'являються прикраси ливарської роботи. В кінці VII ст.н.е. - середині VIII ст.н.е. схожі литі підвіски набули поширення в Середній Наддніпрянщині, де на Пастирському городищі був ремісничий осередок по виробництву металевих ювелірних прикрас.

Зовсім іншу конструкцію мають штамповано-паяні амфороподібні підвіски, які в Харівському скарбі представлені двома парами золотих і однією парою срібних примірників. В основу їх конструкції покладено порожнисту кульку, до верхньої частини якої припаяно меншу напівсферу з плоским денцем, з'єднаним з дужкою, виготовленою з тонкого круглого дроту. Цю основу оснащено додатковими аксесуарами, що підсилювали декоративний ефект прикрас. Великі кульки, що складаються з двох штампованих напівсфер з шістьма відтягнутими трикутниками, зверху і знизу прикрашені пірамідками із 4 кульок. Такими ж пірамідками оснащено низ кулі і денце напівсфери. Дужки чотирьох підвісок прикрашено порожнистими муфточками. Для виробництва напівсфер використовували формочки та шаблони. Такі формочки були в скарбі кістяних матриць VII ст.н.е., знайдених поблизу Костешт у Румунії. Кістяна платівка з чотирма напівсферичними луночками різного діаметру знайдена на Пастирському городищі. На цьому ж городищі є аналогії амфороподібним підвіскам. Були вони в Пастирських скарбах 1949 і 1992 рр. Розломані амфороподібні підвіски (напівсфери і дужка з муфточкою) були в складі скарбу останньої чверті VII ст.н.е. із Зем'янського Врбовка в Словаччині. Найбільш вірогідно, що прикраси такого художнього стилю виникли під впливом античного ювелірного мистецтва на сармато-аланський світ, в середовищі якого вони відомі вже в I-II ст.н.е.

Амфороподібні підвіски входили до складу Залевківського скарбу із Середньої Наддніпрянщини, знайдено їх на могильнику Золота Балка в Північному Причорномор'ї, в Керчі.

До прикрас візантійського походження відноситься уламок порожньої гривни, що складається з двох частин, з густо нанесеними тисненими ромбиками на поверхні. Для виробництва таких прикрас використовували матриці, навколо яких обгортався металевий лист, котрий при ущільненні набирив форми та декору основи. До кінців таких гривен із Залісся було прилаштовано платівки різної конфігурації, прикрашені штампованим орнаментом або зерню. Місця з'єднань прикривалися декоративними муфточками. Одна з них була в складі Харівського скарбу. То невелика, розширена до центру трубочка, обвита по краю і центру рубчастим дротом. Найбільш близькі за конструкцією та орнаментациєю поверхні шийні гривни кінця VII ст.н.е. входили до складу скарбу візантійського майстра із Залісся в Середньому Подністров'ї. В Подунав'ї їх знайшли в Чадьявиці і Даруфальве.

Найбільш вірогідно, що з Балкано-Дунайського регіону потрапили до Харівського скарбу мушлі каурі. Вони були поширені в Тихому, Індійському океанах і в Перській затоці. Спочатку їх використовували як грошові знаки в Китаї, Таїланді, Індії і т.д. Звідти їх завозили до Європи, особливо в Середземноморсько-Причорноморський регіон. Поступово втрачаючи свою грошову вартість, вони використовувалися в художніх промислах. Всі мушлі із Харівки мали отвори, що вказує на їх використання як намиста.